

МИХАИЛ САДОВЯНУ ПОДСТРЕКАТЕЛ

Превод от румънски: Иво Тодоров, 1980

chitanka.info

Двама селяни от Скутарещ от някое време ми ограждат градината.

Единият е много побелял, с червендалесто лице и малки очички; пълен и с големи крака, ходи тромаво, приведен в кръста, а дългите му ръце висят и бавно се клатушкат към колената. Това е бай Василе Блана. Приказва бавно и малко прегракнало. В работата е малко лабав: удължава си обяда, по четвърт час си свива цигарата.

Другият е бай Некулай Пруна: дребен и пъргав, косата му е още черна, а очите му блестят върху обгорязззюлото от слънцето лице.

Един ден ги чувам да се викат. Аз мислех, че побелелият, бай Василе Блана, е по-стар, а го чувам да вика:

— Бате Некулай! Не чуваш ли, бате Некулай?

— Какво бе, Василе? — отвръща бай Некулай Пруна.

— Я ела насам да видиш добре ли са сложени тези стълбове...

Бай Некулай е майсторът, а бай Василе Блана му е работник. Аз се приближавам и питам:

— Бай Василе, ама ти по-млад ли си от бай Некулай? Аз те мислех за по-стар...

— Ех, господине, аз бях момчурляк, когато бате Некулай се ожени. Гледаш, че му е черна косата и че се бръсне като ерген ли? Ама е як, страшно як. Трета жена води сега. На две видя сметката.

— Така ли? И с колко години е по-голям?

— Па ще да има с дванайсе-тринайсе години да е по-голям от мен!...

Аз се чудя и поглеждам ту към единия, ту към другия. Бай Некулай се обърна за миг към нас и пак продължи работата си, а бай Василе се смее, тръска коси и ме гледа хитро. За да печели време, той се опира на лопатата и вади кесията с тютюна. Тръсва глава и пак казва:

— Е, видиш ли го, господине? По-як е от мене. Мен ме боли кръста и ходя наведен, ръцете са ми тежки като ботури; нямам много сила; рано остарях...

— Че защо, бай Василе?

— Ами от добро, господине. Имам жена, четири деца и всичко на всичко шест пръжини^[1] земя. На това му се вика, че добрувам!... Ех — допълни той със стон и поклати глава. — Съсипваме се от работа ние, господине. Дорде изкараме гроша, свитки ни излизат през очите.

— Ти остави свитките бре, Василе — извика бай Некулай Пруна, обърнал глава към нас, — ами по-добре си гледай лопатата и дупките...

Бай Некулай разбира, че ми е приятно да стоя на приказка; знае, че бай Василе търси да използва тази моя слабост и изпитва неудобство.

— Нищо, нищо, ей сега ще е готова и тази дупка — казва спокойно Блана. — Да не мислиш, господине, че аз съм живял като бате Некулай? Много пари е изкарал той със занаята си и много е изпил!

— Какво дрънкаш бре, Василе? — засмива се бай Некулай.

— Какво, не е ли така? Кажу само, че не е вярно! Затова си имал време да научиш толкова дяволии. Той, господине, всичко знае... Искан ли някой да научи нещо — при бате Некулай отива. Той може и водата в лед да превърне. А какво ли не приказва, ум да ти зайде! И трета жена води... Беше вече дърт, когато пак се ожени...

— Да — със съмнение в гласа си казва Некулай, — човек не може сам да живее... Взех една от Аврамени: като мома беше родила дете.

Казваше това, сякаш искаше да се оправдае някак. Бай Василе гледа да удължи почивката и се кани да продължи лафовете си, но бай Некулай го изпреварва.

— Абе, Василе, тебе май не те е грижа за оня свят... Когато отидеш там, тарторът ще те обеси за езика и ще те държи толкова, колкото ти сега си стоиш опрян на лопатата да разправят небивалици и да пушиш тютюн...

Блана се изправя и разтяга усмивка възхитен:

— Чуваш ли го, господине? Какво ли не знае!... Бате Некулай, ами Алисандру Нямцу как ще си изпати на оня свят? Той, господине, има адет да потулва пирони, като работи тук и там; инак е добър дърводелец...

— Колкото пирони потули, толкова дяволът ще му забие в челото — отговаря Пруна, без да прекъсва работата си.

— Ами как беше за пирона и бора, бате Некулай?...

— Какъв пирон и какъв бор?

— Приказката за чворовете на бора!... — казва бай Василе и клати ръце.

— Ами да, знае се, че борът е дърво на човека... господ го е дал на човека да го обработва... А дяволът, за да мъчи селянина, взел, че забил железни пирони в бора... Ама господ ги превърнал в дървени. Оттогава чворовете на бора са здрави като желязо!...

— Видиш ли, по цял ден ги разправя такива!... — гордо казва Василе Блана.

Хитрината на бай Василе е шита с бели конци. Аз се отдалечавам и той пак се залавя за работа, бавно и с явно съжаление. Некулай Пруна тихо го мъмри; Блана му отвърща приглушено и хвърля към мен хитри погледи; виждам очите му да блестят изпод косата, която пада покрай слепоочията до раменете му.

Не можах да накарам бай Некулай Пруна да заговори, докато работеше. Една вечер обаче, докато двамата похапваха от бедната си вечеря, аз се приближих до огъня и опитах:

— Бай Некулай, ти знаеш много приказки и стари истории...

— Ти, господине, се водиш по думите на Василе Блана!...

Бай Василе мълчи, сега няма защо да говори.

— Нали така казваше, бай Василе... Казваше, че много знаеш.

— Да, какви ли не истории знае!... — едва промъмри Блана.

Бай Некулай потърка ръце, изправи се, обърна се на изток и със сериозно лице се прекръсти три пъти. Обърна се и седна срещу огъня; пламъците осветяваха добродушното му лице. Приведен в кръста и с повиснала надолу коса, бай Василе ядеше последните залци.

— Ти не пушиш ли, бай Некулай? — питам аз.

— Не, само Василе пуфка по цял ден. Това, дете е изпушил през живота си, струва колкото една къща и четири вола!...

— Хм! — мънка Блана. — Пак ли започваш дяволиите си, бате Некулай! С тях си извадил душите на горките си жени.

— Такава е била божията воля бе, Василе, както във всичко; я недей само да дрънкаш напразно!

— Затова ходи ти на оня свят да дириш чокойския пръстен...

Бай Некулай се засмива тихо.

— Ама какво, има някаква приказва за пръстен ли? — питам аз...

— Ами че за пръстена можеше да идеш и ти, Василе!

Започнах да му задавам въпроси и да хитрувам, за да го накарам да се отпусне и да разкаже тая история. Той изглежда скъп на думи, поне пред мен.

— Разкажи — подканя го Блана. — Когато цяло село се събере на твоя пруст, как знаеш да им приказваш като по книга? Тая пролет, когато беше *риволуцията*, нали щяха да те вдигнат джандарите?

— Добре де, ама какво лошо бях сторил? Идват хората при мен ей така, за съвет... Боже мой, господине — продума той изведнъж с променен глас, много са нашите неволи и се утешаваме с приказки, какво да правим? Яденето ни — господ го знае! Почивката ни — вие я знаете... Къщята ни — с хума белосани, със слама покрити, със стобори от неволи... Кажем си по някоя дума, прием по чашка, за да забравим мъките!...

Има една приказка за един чокоин, като този от наше село, и за един кмет като нашия, Георге Шолдан. И за един селянин като мене, беден и измъчен, с много деца, с тежко семейство и с малко земя. И сега жената на селянина взела, че родила още едно дете; такава била волята на всевишния. И човекът нахлупил калпака си на главата и отишъл при кмета. „Бай кмете — дума, — бъди добър да ми кръстиш чедото.“ Идва кметът и кръщава чедото. Добре. На цялата си немотия селянинът прави гощавка. Слага кмета на челно място, сипва му най-хубавото парче, черпи го с гарафа ракия. „Вярвай ми, кръстник — дума, — само с толкова мога да те гостя, ама е от все сърце!“ Изпива кръстникът ракията, но си казва наум: „Ще те науча аз тебе! За един чиновник като мене само толкова ли намери? Само една гарафа с ракия!...“ Решил той да се отплати на селянина, намислил един план и веднага отишъл при чокоина. „Какво има кмете?“ — „Какво да има, господине, целувам ви ръка?... Един човек от селото, дето му кръщавах днес, се хвали, че можел да иде на оня свят и да донесе пръстена с печата на баща ви...“ — „Как може такава нещо?...“ — „Ами тъй, господине, тъй се хвалеше. С ушите си го чух!“ — „Веднага да ми го доведеш тука!“ — вика чокоинът.

Довели селянина.

— Ти, негоднико, си се хвалил, че можеш да отидеш на оня свят?

— Къде ти, господарю? Не съм и сънувал.

— Какво? Да не искаш да кажеш, че кметът лъже?...

— Ами, господарю, кметът си е кмет, човек на чокоина, човек на властта...

— Така ли? Щом си се хвалил, трябва да държиш на думата си. Ще отидеш на оня свят и ще ми донесеш пръстена от тате!

Изплашен, човекът взел да се вайка. На колене пада, моли се. Чокоинът — не! Кметът се хили... Драго му е на него, нали за това е поставен, да мъчи хората. Какво да прави човекът? Отива си в къщи и разправя на жена си всичко. А жена му, доколкото ѝ стига акълът, му дава съвет и го праща пак при чокоина.

— Какво искаш още? — пита го чокоинът. — Още ли не си тръгнал?

— Прощавай, господарю — казва човекът, — ама аз не познавам твоя баща. Кметът казва, че бил негов човек, да дойде и той с мен да ми го покаже...

— Така ли? Добре! Да дойде! Защо да не дойде?

Кметът започва да се вайка и да стене; сега чокоинът се смее.

— Ами, кмете — казва, — не се ли радваш, че ще видиш баща ми? Нали си бил негов човек!

На края трябвало и двамата да тръгнат към оня свят.

Вървели те, нарамили торбите с просеник, от много кладенци вода пили, дълго време ходили, колкото е оттук до оня свят; дори не усетили кога преминали на отвъдната земя.

Изведнъж притъмняло като привечер и те видели много объркани пътища и едно безкрайно поле. Минали два дявола, които носели котел с врящ катран.

— Добра среща.

— И вам добра.

— Ами този котел какъв е? — попитал селянинът.

— Тоз котел е за хората, дето са пили ракия във вашия свят!

— Тъй ли? Ами виждам някои да носят орехи с тояги.

— В онези орехи се мъчат душите на скъперниците, които никога не се насищат на пари.

— Тъй ли? Бре, какво чудо! Че тогава ние сме на оня свят...

— На оня свят в царството на ада — отговаря единият дявол.

Човекът пак пита:

— Молим те, ще ли да ни кажеш къде да намерим бащата на нашия чокоин... че ни изпрати да му поискаме пръстена с печата.

— Бащата на вашия чокоин ли? — казва дяволът със смях. — Я погледнете там дългата нива. Виждате ли там плуговете да орат? На най-близкия плуг са впрегнати шест бивола. Идете там: средният бивол е бащата на вашия чокоин!

— Гледай ти чудо! — казва селянинът и се приближава, както му казва дяволът, към нивата. А там дяволът с бич и остен спира плуга.

— Този бивол, средният, е бащата на нашия чокоин! — вика селянинът. — Искам да му кажа две приказки.

— Добре — казва дяволът. Пляска изведнъж с бича и биволът се превръща в стария чокоин и пита човека:

„Какво искаш от мене, човече?“

— Ами че, господине — дума селянинът, — така и така, твоят син ме изпрати да му дадеш пръстена с печата... И ми заповяда да те питам как я караш на този свят, че той в неговия свят много добре я кара!

— А бе, човече — отвръща чокоинът, — я погледни врата ми, виж как кърви. Погледни прободените ми ребра и виж как кървят. Да знаеш, че животът ми на този свят е горчив и ми е отредено да се мъча така до второто пришествие...

Докато чокоинът говори, дяволът се смее, после плясва с бича и превръща кмета в бивол. Кметът измучава, а селянинът си помислил: „Това е за добрината ти, кръстник.“ Дяволът впряга кмета в ярема, а чокоинът заговорва пак с мъка:

— Хей, човече, така да речеш на сина ми: ако не иска да го стигне моето тегло, да живее честно в неговия свят, че животът е много кратък, а наказанието тук няма край! Да му речеш да помага на вдовиците и сираците, да се грижи за църквата. Да му кажеш още да се държи добре със селяните, да не ги газе, че и те са от господ сътворени; да не ламти толкова за тяхното и за земята, че не е добре. Една радост и едно благо има селянинът — земята! Така да му кажеш и да му дадеш моя пръстен за уверение...

Бай Некулай свърши да разказва и ние останахме смълчани край огъня. Гледах тъжното и замислено лице на стареца и изведнъж си представих неделните събирания на приказки в един двор, под някое старо дърво. Мнозина измъчени хора слушат, а старият Некулай води разказа, сътворен от техните вековни страдания.

Старецът мълчеше. Гледах го, мислех си за приказката, за събиранията в селото, за трагедията от 1907 година.

Нямаше съмнение, че пред мен стои един истински подстрекател.

Ще изпълня дълга си, като го издам на властите.

1912 г.

[1] Стара румънска мярка за повърхнина, равна на около 27 кв.м.
— Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.